

УДК 811.111' 37=512.161

TÜRKÇEYE DAIR TEORILER, YAYILMA ALANLARI, SINIFLANDIRMALAR (CLASSIFICATION) VE TARİHİ

Оздемир А. Д.

*Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского
E-mail: ozdemir67@hotmail.com*

В статье описываются пути происхождения турецкого языка, ареал его распространения. Автор уделяет внимание общетюркским языковым связям и союзам, приводит классификации тюркских языков с позиций разных ученых: К. Грэнбека, Ж.Р. Крюгера, Г. Клаусона, Г. Дёрфера, Бензинга, А. Щербака и др., характеризует роль и определяет место турецкого языка в общей системе тюркских языков.

Ключевые слова: турецкий язык, история, классификация тюркских языков, лексика, фонетика.

Türkçeye Dair Teoriler, Yayılma Alanları, Sınıflandırmalar (Classification) ve Tarihi (1. bölüm)

Amaç ve hedefimiz. Türkçe, Ural-Altay dil grubuna dâhil ve Asya kökenli bir dil olmasına karşın, bugün dünyanın değişik noktalarındaki ilim adamları tarafından üzerinde en çok inceleme yapılmış ender dillerden biridir. Türkçenin temelleri Türkistan da atılmış, zamanla olayların tesiri sonucu dünyanın değişik noktalarına açılma imkânı bulmuştur. İşte bu yayılımın genişliği sonucu bilimciler Türkçe konusunda ortak bir noktaya varamamış, bir sonrakiler öncekilere bir şeyler eklemiş ya da bir şeyleri çıkartarak eserlerini ortaya koymuşlardır. Sonuçta da bazı teori ve savlar ortaya koymuşlar bazı gruplandırmalar yapmışlardır. İşte biz burada Türkologların bazılarının yapmış olduğu çalışmaların ne durumda olduğuna bir göz atacağız.

Makalede şu yollar (metot) takip edildi. Konu incelenirken, Türkçeye Dair Teoriler, Yayılma Alanları, Sınıflandırmalar (Classification) ve Tarihi üzerine gözlemlene metoddan en başta faydalanıldı.

Türkçe ile alakalı en çok göze çarpan Altay Dilleri Teorisi'dir. Buna göre; Türk, Moğol, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin ortak bir kökten çıktığını ve bunların akraba olduğunu kabul eden teorinin adı Altay dilleri teorisi'dir. Başlangıçta sadece Türk, Moğol, Tunguz dillerinin akrabalığı üzerinde durulurken 20. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında Korece ve Japonca da bunlara katılmıştır. Teoriye göre bu diller ortak bir ata dilden iniyordu. Ortak ata dil, farazî bir dildi ve tabiatıyla bir adı yoktu. Akrabalık teorisine inananlar bu farazî dile Altay dili (Altayca) adını verdiler. Altay dilinden zaman içinde ayrılarak bağımsız diller hâline gelen akraba diller topluluğuna da Altay dilleri ailesi adı verildi. Karşılaştırmalı Altay dilleri bilim alanına Altayistik, bu bilim alanıyla uğraşanlara da Altayist denildi [1, 17].

Uzun zamandan beri tartışılan Türk, Moğol ve Mançu-Tunguz dilleri arasındaki yakınlığın [2, 98], genetik akrabalıktan kaynaklandığı görüşü ilk olarak Strahlenberg tarafından ortaya atılmıştır. Genetik akrabalığın reddi ise 1820'de Rémusat ile başlamıştır

**TÜRKÇEYE DAİR TEORILER, YAYILMA ALANLARI,
SINIFLANDIRMALAR (CLASSIFICATION) VE TARİHİ**

Moğolca	12	3.000.000
Tunguz	16	80.000
Korece	1	55.000.000
Japonca-Rykyuan	2	115.000.000
Aynu	1	Çok az
Toplam	63	250.000.000

Gülensoy, Altay dillerini konuşanların sayısının 350 milyondan fazla olduğunu belirtirken [9, 21], Katzner, Japonca ve Korece'yi dâhil etmeden Altay dillerini konuşanların sayısını 150 milyon olarak göstermiştir [10, 18].

Altay dillerini konuşanların sayısında olduğu gibi bu grubun en kalabalık üyesi olan Türkçeyi konuşanların sayısı için de çeşitli rakamlar verilmiştir. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Ruhlen, dünyada Türkçe konuşanların sayısını 80 milyon olarak gösterirken, Hasan Eren, "Çağdaş Türklerin Sayısı" başlıklı yazısında, H. Boeschoten de "The Speakers of Turkic Languages" adlı çalışmasında bu sayıyı yaklaşık 125 milyon olarak vermişlerdir [11, 352; 12, 13-14; 13, 3]. Bugün Türkçe konuşanların sayısını, Zakir B. Avşar – Ferruh Solak – Selma Tosun "Türklerin Demografisi (1950-2025)" adlı makalesinde Türk Dünyası nüfusunun 182 milyon kişiyi aştığını belirtir [14, 235].

Konuyla alakalı araştırmacılar, zaman zaman Ural-Altay dillerinin ya da sadece Altay dillerinin temel özelliklerini bazı başlıklar altında toplamışlardır. Zeynep Korkmaza göre Altay dil ailesinin başlıca ortak özellikleri şu noktalarda toplanabilir:

- 1- Aile içinde yer alan dillerin hepsi de eklemeli dillerdir.
- 2- Çekim ve türetmede hep son ekler kullanılır. Ön ek sistemi yoktur.
- 3- Bu dillerde cinsiyet yoktur. Bu sebeple sözcükler şekil değişikliğine uğramazlar.
- 4- Sayı sıfatlarından sonra gelen isimler genellikle teklik şeklindedir.
- 5- Altay dilleri eklemeli dil yapısında oldukları için kelime kökleri sabittir. Türetme yeni eklerle yapılır. Zengin bir ek sistemi vardır.
- 6- Diller arasında aynı şekilden kaynaklandığı tespit edilen ortak ekler vardır. Bu özellik Moğolca ile Türkçe arasında daha belirgindir.
- 7- Cümle yapısı bakımından özne fiilden önce gelir ve genellikle baştır. Fiil cümle sonundadır. İsim ve sıfat tamlamalarında, belirten belirtilenden önce gelir; yani, tamlamanın ikinci derecedeki unsuru esas unsurun önündedir.
- 8- Altay dilleri arasında bugün görülen bazı ses değişimleri, bunları kökende ses bilgisi bakımından yine bir ortaklığa götürmektedir. Nitekim *r / z* ve *s / l* ses denklikleri vardır.
- 9- Ses bilgisi açısından Altay dillerini ortaklaştıran diğer bir özellik de ünlü uyumunun varlığıdır.
- 10- Altay dillerinin hiçbirinde, kelime başında *l*, *r* ve *n* ünsüzleri bulunmaz. Türkçe ve Moğolcada *f* fonemi de yoktur [15, 684-685].

Altay dilleri teorisine inanan araştırmacılar, bu dillerin yaşı üzerinde de durmuşlardır. Bugün, Altay dil ailesi içinde düşünülen dillerin Ana Altay dilinden ne zaman ayrıldıkları hususunda, bilim adamlarınca çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ramsted'e göre Tunguz, Kore, Moğol ve Türk dilleri ve halkları M.Ö. 4000 yılında birbirinden ayrılmıştır [16, 53]. Ligeti, bu tarihi M.Ö. 3000-2000'lere götürmüştür [17, 170].

Osman Nedim Tuna'ya göre ise; 1966 yılı temel alınınca, Ana Altay dili 8972, Ana Tunguz dili 5872, Ana Moğol dili 7112, Ana Türk dili de 8352 yaşındadır [18, 34].

Altay dillerinin yaşlarıyla ilgili yukarıdaki ve benzeri görüşler ileri sürülse de aslında bu dillerden günümüze ulaşan yazılı belgelerin geçmişleri hiç de eskilere dayanmamaktadır. Moğolcanın en eski yazılı belgesi, 1225 tarihli Yesunke Taşı'dır. Moğolların Gizli Tarihi adıyla dilimize çevrilen Mongol-un Niguça Tobça'an ise 1240 yılından kalma bir eserdir. Bir diğer eski Moğol kaynağı Altan Tobçi ise 16. yüzyıla aittir. Tunguzcanın en eski belgeleri 1413 ve 1433 tarihli dirler. Korecenin en eski yazılı belgesi ise 1443 tarihli dir. Altay dilleri arasına son yıllarda dâhil edilen Japoncanın en eski yazılı belgesi 712 yılından kalma Nihan Şoki'dir [19, 22-24]. Tekin, Türkçenin, tarihi bilinen en eski yazıtı kabul edilen Çoyr yazıtının 688-692 yılları arasında dikildiğini düşünmektedir [20, 19]. Bir Köktürk erinin İleriş'e katıldığını anlatan altı satırlık bu yazıt için Ercilasun ise 687-692 tarihlerini vermiştir [21, 130; 22, 128-129].

Altay dilleri teori başlangıcı 18. yüzyılın ilk çeyreklerine kadar gitmekte olup, bu alandaki ilk çalışmayı İsveçli bir subay Johann Philipp Tabbert (von Strahlenberg) yapmıştır. 1730'da ünlü kitabı *Das Nord und Östliche Teil von Europa und Asia*'yı neşretti. Bu eserde 32 dilden ve lehçeden 35 kelimenin karşılıklı bir listesi bulunmaktadır. Liste, *tanrı, gök, ana* gibi kelimelerden ve sayılardan oluşuyordu.

Strahlenberg, kitabında Kuzey Avrupa ve Sibirya'da konuşulan dilleri altı kısım içinde toplamıştır. Yazar bu dillere boreoorientalis veya çağdaş terminolojiye göre "Tatar dilleri" demektedir [23, 10-11; 24, 304]. Strahlenberg'in gruplandırması şu şekildedir:

1. Fin-Ugor (Strahlenberg, Ugor yerine Uygur'u kullanmıştır.): Macar, Fin, Vogul, Çeremis, Permyak, Votyak, Ostyak
2. Türk-Tatar: Tatar, Yakut, Çuvas
3. Samoyed
4. Moğol-Mançu: Kalmuk, Mançu, Tangut
5. Tunguz: Tunguz, Kamasin, Arın, Koryak, Kuril
6. Karadeniz'le Hazar denizi arasındaki halklar [25, 125; 26, 11; 27, 111; 28, 4].

Strahlenberg'den sonra Fransız J. P. Abel Rémusat (1788-1832) da 1820'de yazdığı "Recherches sur les langues tartares" adlı çalışmasında "Tatar dilleri" tabirini kullanmıştır. Bu tabiri kullanan başka bir araştırmacı da 1836'da Alman W. Schoot (1802-1889) olmuştur [29, 4; 30, 283].

Strahlenberg'den yüz yıl kadar sonra Danimarkalı dil bilimci Rasmus Rask (1787-1832), 1834'te "Den skytiske Sproget" adlı çalışmasıyla Altay dillerinin akrabalığı meselesine yeniden değinmiş, gruba başka dilleri de ilave ederek bunları "İskit dilleri" diye adlandırmıştır. Ari öncesi İspanya ve Galya, Paleoaziatik, Grönland, Kuzey Afrika, Asya, Avrupa ve Kafkasya dilleri; Rask'ın, Strahlenberg'in karşılaştırdığı dillere ilave ettiği diller arasındadır. Max Müler (1823-1900), grubu daha da genişleterek Siyam, Güney Hindistan ve Tibet dillerini de buraya eklemiş ve "Turanî diller" terimini kullanmıştır [31, 13; 32, 58-65].

1838'de Estonyalı bir bilgin olan F. Wiedemann, Ural – Altay dillerini, Hint -Avrupa dillerinden ayıran özellikleri 14 madde halinde tespit etti. *Über die früheren sitze der tschudischen Völker und ihre Sprachverwandschaft mit den Völkern Mittelhochasiens* (1838) adlı eserinde Çud halkları terimini kullanan Wiedemann'ın 14 maddesi şunlardır:

1. Ses uyumu, bütün Ural-Altay dillerinde müşterek bir esastır.
 2. Bu dillerde gramatik cinsiyet yoktur.
 3. Artikeller bulunmaz.
 4. Tasrif, eklerle yapılır.
 5. İsimlerin çekiminde mülkiyet eki kullanılır.
 6. Fiil şekilleri zengindir.
 7. Hint-Avrupa dillerindeki prepozisyon yerine postpozisyon kullanılır.
 8. Sıfatlar isimlerden önce gelir.
 9. Sayı sözlerinden sonra çokluk eki kullanılmaz.
 10. Mukayese, ablatif (-den hali) ile yapılır.
 11. Yardımcı fiil olarak "habere" (malik olmak) yerine "esse" (olmak, imek) kullanılır.
 12. Ural-Altay dillerinin birçoğunda menfi hareket için hususi fiil vardır.
 13. Soru eki mevcuttur.
 14. Bağlar yerine fiil şekilleri kullanılır [33, 5-6; 34, 18].
- Daha sonraki yapılacak çalışmada** W. Schott, Castren, Ramstedt, Pentti Aalto, Marti Räsänen, Eino Karahka, Paul Jyrkänkallio gibi birçok meşhur Mongolist, Türkolog ve Altayist çalışmaları incelenilecektir.

Bibliyografya:

1. Ercilasun Ahmet Bican Türk Dili Tarihi / Ercilasun Ahmet Bican. – İstanbul: Akçağ Yayınları, 2007. – 486 s. – ISBN 978-975-338-589-3
2. Perrot Jean Dilbilim / Jean Perrot Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2006. – 144 s. – ISBN 975-298-255-7
3. Doerfer Gerhard “Akraba Olmama Kanıtlanabilir mi? – Altay Dilleri Sorunu”, (Çev. Faruk Gökçe) / Gerhard Doerfer. – Türkbilig, 2003 / 5. – s. 157-168. – ISBN 1302-6011
4. Ersoy Feyzi Türk-Moğol dil ilişkisi ve Çuvaşça / Feyzi Ersoy doktora tezi. – Ankara: Gazi Üniversitesi, 2008. – 718 s.
5. Katzner Kenneth The Languages of the World / Katzner Kenneth. – London and New York, 2005, 384 s. – ISBN 0-415-25004-8.
6. Tuna Osman Nedim Altay Dilleri Teorisi / Tuna Osman Nedim. – Ankara: Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yay. Ankara 2. Baskı, 2, 1992. – s. 7-58, 532 S. – ISBN 975-456-049-8
7. Ersoy, Feyzi, Türk-Moğol dil ilişkisi ve Çuvaşça / Feyzi Ersoy doktora tezi. – Ankara: Gazi Üniversitesi, 2008. – 718 s.
8. Ruhlen Merritt A Guide to the Wold’s Language / Merritt Ruhlen. – California: Stanford University Press, 1991. – 492 s. – ISBN 978-0804718943
9. Gülensoy Tuncer Türkçe El Kitabı / Tuncer Gülensoy. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2000. – 638 S. – ISBN 978-975-3383318
10. Katzner Kenneth, The Languages of the World / Katzner, Kenneth. – London and New York, 2005, 384 S, ISBN 0-415-25004-8.
11. Eren Hasan, Çağdaş Türklerin sayısı / Eren, Hasan, Çağdaş. – Türk dili dergisi, 1995 / 1
12. Boeschoten, Hendrik, The Speakers of Turkic Languages, The Turkic Languages [Edited by Lars Johanson and Eva A. Csato] / Hendrik, Boeschoten. – London and New York, 1998. – S.1-15 (474 s.) – ISBN 0-415-08200-5
13. Eren, Hasan, Türklük Bilimi Sözlüğü / Hasan Eren [I. Yabancı Türkologlar]. – Ankara: TDK Yayınları, 1998. – 382 s. – ISBN 975-16-1033-8
14. Avşar B. Zakir. – Solak, Ferruh – Tosun, Selma, Türkler, C 1. – Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. – S.205-241. – ISBN 975-6782-33-1
15. Avşar B. Zakir. – Solak, Ferruh – Tosun, Selma, Türkler, C 1. – Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. – S.205-241. – ISBN 975-6782-33-1

16. Róna-Tas A. Did the Proto- Altaic People Know the Stirrup? / A. Róna-Tas. – Szeged: Language and History, 1986. – S. 50-53
17. Róna-Tas A., “The Periodization and Sources of Chuvash Linguistic History / A. Róna-Tas. – Szeged: Language and History, 1986. – S. 160-216.
18. Tuna Osman Nedim Altay Dilleri Teorisi / Tuna, Osman Nedim. – Ankara: Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yay. Ankara 2. Baskı, 2, 1992. – S. 7-58, 532 S. – ISBN 975-456-049-8
19. Gülensoy Tuncer, Türkçe El Kitabı / Tuncer Gülensoy. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2000. – 638 s. – ISBN 978-975-3383318
20. Tekin Talat – Ölmez, Mehmet, Türk Dilleri / Tekin, Talat – Ölmez, Mehmet. – İstanbul: Simurg Yayınları, 1999. – 200 s. – ISBN 978-975-172284
21. Ercilasun Ahmet Bican, Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Kadar Türk Dili Tarihi / Ercilasun, Ahmet Bican. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2004. – 488 s. – ISBN 975-338-589-7
22. Ercilasun Ahmet Bican, Türk Dili Tarihi / Ercilasun Ahmet Bican. – İstanbul: Akçağ Yayınları, 2007. – 486 s. ISBN 978-975-338-589-3
23. Caferoğlu Ahmet Türk Dili Tarihi / Ahmet Caferoğlu [Enderun Kitabevi, (3. baskı). – İstanbul, 1984. – 200+246 s.
24. Eren Hasan, Türklük Bilimi Sözlüğü / Eren, Hasan [I. Yabancı Türkologlar]. – Ankara: TDK Yayınları, 1998. – 382 s. – ISBN 975-16-1033-8
25. Poppe Nicholas, Introduction to Altaic Linguistics / Nicholas Poppe. – Wiesbaden, 1965. – 212 s.
26. Caferoğlu Ahmet, Türk Dili Tarihi [Enderun Kitabevi, (3. baskı). – İstanbul, 1984. – 200+246 s.
27. Aksan Doğan, Her Yönüyle Dil / Aksan, Doğan. – Ankara: TDK Yayınları, C 1, 2009a. – 162 s. – ISBN 975-16-0975-5
28. Temir Ahmet Ural-Altay Dilleri Teorisi / Temir, Ahmet [Türk Dünyası El Kitabı, İkinci Cilt: Dil-Kültür-Sanat]. – Ankara, 2002. – 540 s. – ISBN 975-456-049-8
29. Temir Ahmet Ural- Altay Dilleri Teorisi / Temir, Ahmet [Türk Dünyası El Kitabı]. – Ankara: TKAE Yayınları, C 2, 1992. – S. 3-7, 532 s. – ISBN 975-456-049-8
30. Eren Hasan, Türklük Bilimi Sözlüğü / Hasan Eren [I. Yabancı Türkologlar]. – Ankara: TDK Yayınları, 1998. – 382 s. – ISBN 975-16-1033-8
31. Poppe Nicholas Introduction to Altaic Linguistics / Nicholas Poppe. – Wiesbaden, 1965. – 212 s. – 125-126; Caferoğlu, Ahmet Türk Dili Tarihi / Ahmet Caferoğlu [Enderun Kitabevi, (3. baskı). – İstanbul, 1984. – 200+246 s.
32. Ersoy Feyzi Türk-Moğol dil ilişkisi ve Çuvaşça / Feyzi Ersoy [doktora tezi (Gazi Üniversitesi). – Ankara, 2008. – 718 s.
33. Temir Ahmet Ural- Altay Dilleri Teorisi Teorisi / Temir, Ahmet [Türk Dünyası El Kitabı]. – Ankara: TKAE Yayınları, C 2, 1992. – S. 3-7, 532 s. – ISBN 975-456-049-8
34. Ercilasun Ahmet Bican, Türk Dili Tarihi / Ercilasun Ahmet Bican. – İstanbul: Akçağ Yayınları, 2007. – 486 s. – ISBN 978-975-338-589-3

Оздемір А. Д. Теорії походження турецької мови, території її поширення, класифікації та історія / А. Д. Оздемір // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – 2013. – Т. 26 (65), № 2. – С. 355–361.

У статті описуються шляхи походження турецької мови, ареал її поширення. Автор приділяє увагу загальнотюркським мовним зв'язкам і спілкам, призводить класифікації тюркських мов з позицій різних вчених: К. Гренбеки, Ж.Р. Крюгера, Г. Клаусона, Г. Дерфера, Бензінга, А. Щербака та ін, характеризує роль і визначає місце турецької мови в загальній системі тюркських мов.

Ключові слова: турецька мова, історія, класифікація тюркських мов, лексика, фонетика.

Ozdemir A. D. Theory of the origin of the Turkish language, its language-range zone, classification and history / A. D. Ozdemir // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65), No 2. – P. 355–361.

This article describes the ways of Turkish origin, its language-range zone. The author focuses on the Pan-Turkic language bonds and unions, examines classification of Turkic languages from the standpoint of differ-

ent scientists such as K. Grenbeka, J.R. Kruger, G. Clawson, G. Derfera, Bensing, A. Shcherbakov, describes the role and determines the place of the Turkish language in the general system of Turkic languages.

Despite the fact that nowadays the Turkish language is already included in the Ural-Altai group and Asian languages, there are many points of view on a multifaceted problem of the origin and development of the Turkish language, the classification of the Turkic languages, the similarities and differences between Turkic languages, Turkic language bonds with Chinese, Korean, Japanese, Tungus languages. Speaking that the foundations of Turkish language were made in Turkestan, you should pay attention to the fact that the Turkish language and its vocabulary formed over a long period under the influence of various factors. One of these factors is the area of Turkish language distribution, which created the conditions for interaction of the Turkish language with other languages and different peoples' cultures. The author shows the way of Turkish language formation and how vocabulary and phonetic peculiarities influenced by various languageographical factors were arising in the Turkish language.

Key words: Turkish language, history, classification of Turkic languages, vocabulary, phonetics.

Поступила в редакцию 30.08.2013 г.